

Harm Boukema, universitair docent Geschiedenis van de Wijsbegeerte, gaat dit collegejaar met pensioen. Hij vertelt hoe de belangrijkste ervaring in zijn leven zijn omgang met de filosofie radicaal veranderde. 'Het alledaagse licht bleek duister in dit nieuwe licht.'

U heeft jaren geleden het licht in de duisternis gezien, tijdens een spirituele ervaring.

"Ja, dat was een unieke ervaring waar ik geen kopieën van heb gezien. Het was januari 1987 en ik was al tijden met de filosofie van Wittgenstein aan het stoeien. Ik stond onder hoge druk en moest na een matige lezing in Leuven een artikel schrijven. De deadline had ik al overschreden en toen overviel het mij uit het niets. Dagen lang heb ik er niet van geslapen. Het ene inzicht volgde op het andere en er openden zich weidse perspectieven. Ik was zeer emotioneel, ik huilde veel. Mijn vrouw wist niet wat er gebeurde. In die dagen werd het alledaagse leven plotseling een droom waarin gebruikelijke dingen, zelfs de kleinste details, abnormaal en bijzonder werden. Het alledaagse licht bleek duister in dit nieuwe licht. Ja, deze ervaring, ik noem het een spirituele ervaring, is zonder twijfel de belangrijkste in mijn leven geweest."

U heeft enige aarzeling om erover te spreken.

"Het is een moeilijk onderwerp, kwetsbaar ook. Er is een zekere gevoeligheid nodig om het te snappen en ik loop er liever niet mee te koop. Een dergelijke ervaring is makkelijk verkeerd te begrijpen of belachelijk te maken. Nu komt het in dit blad en zullen er mensen zijn die het misschien een raar verhaal vinden. Misschien denkt een enkeling: Boukema, altijd al gedacht dat het een vreemde snuiter was, maar nu weet ik het zeker. Afijn, ik merk dat er tegenwoordig een minder groot taboe rust om over dit soort ingrijpende gebeurtenissen te spreken dan vroeger."

Kunt u het complete verhaal vertellen?

"Na wiskunde en natuurkunde ging ik filosofie studeren waarbij ik mijn exacte achtergrond onbewust negeerde. Langzaam raakte ik verslingerd aan Hegels dialectiek, een leer die kort gezegd uitgaat van tegenstellingen. Ik was volop bezig met de zogenaamde continentale filosofie. Toch voelde ik me niet helemaal op mijn gemak en zocht de polemiek met wat voor mij toen aanvoelde als het tegengestelde kamp, de analytische filosofie. Daar trof ik onder andere Wittgenstein, een exacte denker. Ik had veel kritiek op hem en lag met hem in de clinch. Totdat die spirituele ervaring me overviel. Wat blijkt, Wittgenstein beschrijft zelf precies eenzelfde soort ervaring: hoe de alledaagse wereld plotseling als een droomwereld onthuld kan worden. Die ervaring, zo denk ik nu, is veel belangrijker dan onenigheid om een bepaald filosofisch punt. Daarom heb ik me met Wittgenstein weten te verzoenen. Een verzoening die tegelijk een verzoening was met mijn eigen exacte achtergrond."

Was verzoening het enige gevolg van uw bijzondere ervaring?

"Nee, na mijn ervaring ben ik de wereld van de spiritualiteit binnengetrepen. Ik heb er veel over gelezen, veel over nagedacht. Dat was overigens niet voor het eerst. Ik ben weliswaar als atheïst opgevoed maar twijfelde daar altijd al een beetje aan. Als kleine jongen was ik al in religie en het esoterische geïnteresseerd. Ik dacht: zou er nog meer te koop zijn?"

Spiritualiteit wordt vaak op een hoop gegooid met religie.

"De Heilige Geest van de inspiratie trekt zich niets aan van religie. Welk geloof je ook hebt, of je atheïst bent of niet, of je nu binnen of buiten de muren van de kerk staat, de Heilige

Geest is niet kieskeurig en laat zich niet dwingen, hij waait overal. Bij de kunstenaar, de muzikant, de echte wetenschapper en de filosoof.

Wat bedoelt u daarmee?

“Iedereen kan geïnspireerd raken, ongeacht je levensovertuiging. Wat inspiratie precies is en hoe je het kunt meten, daar heb ik geen idee van. Ik heb geen geigerteller voor inspiratie. Het is iets dat je moet voelen en als je zelf geïnspireerd raakt voel je dat ook bij anderen die geïnspireerd en inspirerend zijn. Ik geloof wel dat al die inspiratie uit dezelfde bron komt. Na mijn ervaring zag ik plotseling de inspiratie bij Sartre. Ook al was deze man atheïst pur sang, toch schreef hij geïnspireerd. Hetzelfde geldt voor Bertrand Russell voor wie ik zelfs minachting koesterde tot ik zijn inspiratie ontdekte. Descartes, hetzelfde verhaal.”

Heeft het belang van de inspiratie uw omgang met de filosofie veranderd?

“Enorm, van mijn individuele omgang met filosofen tot aan mijn colleges aan toe. Na mijn ervaring en het ontdekken van iets soortgelijks bij Wittgenstein benader ik filosofen veel meer biografisch, iets wat ik daarvoor nooit deed. Tegenwoordig stel ik me telkens de vraag: wat is de drive van deze filosoof, wat heeft hem of haar geïnspireerd, wat is de spirit? Ik ben erachter gekomen dat het niet gaat om een onderwerp waarover je filosofeert, of over een bepaalde vraag die je stelt, het gaat om de inspiratie. Ook kwam ik erachter dat helderheid en exactheid geen vijanden zijn van mystiek en inspiratie. Vanuit deze inzichten zoek ik tegenwoordig telkens de verzoening tussen de twee tegengestelde kampen, de continentale en analytische filosofie.”

Het lijkt erop dat weerstand, polemieken en tegenstellingen voor u een grote rol spelen.

“Niets is zo verzoenend als het laten zien van tegenstellingen. Iedere filosofie is een strijd, een strijd van licht en duister zo je wilt. lets van Hegel, zijn nadruk op tegenstellingen, heeft de storm van mijn bijzondere ervaring overleefd en is nu de sleutel van mijn methode. Iedere filosoof vertrekt vanuit een conflict, een ervaring of de ontdekking van een verborgen vooroordeel dat het daglicht niet kan verdragen. Daar kun je een leven lang mee zoet zijn. In mijn colleges probeer ik de inspiratie van iedere filosoof te pakken te krijgen door me in die persoon te verdiepen. Dat zorgt ervoor dat ik soms zijpaden insla, zoals in dit gesprek, en dat komt de structuur misschien niet ten goede. Daar staat tegenover dat de studenten geïnspireerd naar huis gaan, dat zie ik en krijg ik te horen.”

Kan de filosofie voor iedereen licht in de duisternis brengen?

“Filosofie is geen middel tot verlichting, filosofie is de kunst van het goed en origineel denken. Het is één van de vele terreinen waarop je verlichting kunt opdoen als je echt probeert er goed mee om te gaan. Ik heb zelf ook niet zonder meer een verlicht leven geleid. Ik heb genoeg duisternis gekend. Als jij meer van muziek houdt dan van filosofie, dan ga je dat toch doen. Het is schitterend als je geïnspireerd kunt leven maar als je daar geen zin in hebt, dan is dat ook uitstekend.”